

A megfelelő cikkeket elsősorban a LISA-ban (16) találták meg, ezt követték a világhálón a Google (7), az OCLC First Search és az Emerald (5), a WoK (4), a Dialog (2) és az Ingenta (2) szolgáltatásai. Többen említették, hogy az UWA honlapján át szokták nézni a folyóiratok tartalomjegyzékét, ketten pedig a nyomtatott változatot veszik kézbe, ha lehetőségük van rá. Azt is többen jelezték, hogy egy cikk hivatkozásai alapján további cikkeket keresnek.

Összefoglalás

Ez a kutatás nyilvánvalóan korlátozott volt a diszsertációk témái és a hallgatók információgyűjtési szokásaira vonatkozó válaszok csekély száma miatt. További tanulmányokban még sokféle értékelési szempont merülhet fel. Váratlan eredmény volt, hogy a legtöbb hallgató átlagosan 13 könyvtári folyóiraatra hivatkozott. A gyakorlati területekkel

foglalkozó folyóiratokat sokkal inkább használták, mint a magas a hatékonysági tényezőjű, kutatásra orientált lapokat. Az elektronikus kiadás terjedésével egyre több kiadvány érhető el a világhálón, és a hallgatók sok esetben hivatkoznak az interneten megjelent cikkekre/jelentésekre/bemutatókra. A cikk szerzője több éven át volt szerkesztője egy könyvtári folyóiratnak, és oktatott is, mégis meglepődött azon, hogy mennyi és milyen sokféle könyvtári folyóirat érhető el világszerte.

/TEDD, Lucy A.: Library and Information Science (LIS) journal usage in masters' dissertations: experiences at the University of Wales Aberystwyth. [IFLA paper] Code number: 048-E, World Library and Information Congress: 70th IFLA General Conference and Council, 22–27 August 2004, Buenos Aires, 149. Library and Information Science Journals. 14 p. <http://www.ifla.org/IV/ifla70/prog04.html>

(Jáki Éva)

Idézettség és világhálós hivatkozások mint a könyvtártudományi elektronikus folyóiratok hatékonyságának mérőszámai

Talán kényelmességből, de nyilván nem véletlenül, a szakmájuk iránt elkötelezett szakemberek ma már legelőször az internet nyújtotta tájékoztatási lehetőségeket veszik igénybe, ha tudásukat naprakészen kívánják tartani. Korábban a nyomtatott szakfolyóiratok voltak azok, amelyek – összességükben – az új természettudományos eredmények 80%-át tartalmazták, s a kutatómunkát e folyóiratok feltárásával volt érdemes elkezdni. Ki is alakult egy új tudományág, a tudománymetria, amely a hetvenes évektől kezdődően meghatározó és sokat vitatott szereplőjévé vált egyrészt a folyóiratok becsének, rangjának, másrészt a kutatók és intézményeik tudományos teljesítménymérésének.

Egy-egy szaklap elismertségét, értékét vagy rangját a benne megjelent cikkekre való hivatkozások száma jelzi, s ez elég egyszerűen számszerűsíthető. Több módszert is kidolgoztak. E. Garfield 1963-ban egymással összemérhető folyóirat-jellemzőket dolgozott ki, s ezeket 1972 óta az *Institute for Scientific Information (ISI)* kiadványaiban közzéteszik. Ha egy folyóirat előző két évben megjelent cikkeire való hivatkozásainak számát elosztjuk az adott két évben e folyóiratban megjelent cikkek számával, egy arányszámot kapunk. Az így kapott

értéket Garfield *hatástényezőnek (impakt faktor)* nevezte. Minél magasabb értéket kapunk egy folyóira-ra az adott időintervallumban, annál „hatásosabbnak”, rangosabbnak számít a folyóirat, következésképpen egy kutató számára annál nagyobb dicsőség ebben a folyóiratban publikálni. Valójában itt egy statisztikai mérőszámról van szó: a kapott idézetek száma jellemzi ugyan az eredmények nemzetközi szakirodalomban való terjedését és hatását, ugyanakkor éppenséggel semmit nem mond annak tényleges minőségéről, színvonaláról.

Valószínűleg nem közismert, hogy éppen Magyarországon vezették be legelőször az idézettség figyelését és ezt a hatástényezőt a tudományos teljesítmények mérésére, olyannyira, hogy egyes tudományágakban és kutatóintézetekben meghatározóvá vált az idézettségi mutató és az impakt faktor növelése utáni hajszja. Talán ennek is köszönhető, hogy nemzetközi összehasonlításban Magyarország a 20. legjobb helyen áll az egy publikációra eső idézettség tekintetében, megelőzve Csehországot, Lengyelországot, Ukrajnát és Oroszországot is, viszont a GDP-nek jó ha egy százalékát költjük kutatás-fejlesztésre (USA 2,8%; Japán 3,1%; az európai átlag 1,93%, ezt 2010-re 3%-ra növelik) [1].

Az internet terjedésével kézenfekvővé vált, hogy a folyóiratokhoz hasonlóan a világhálós megjelenés hatásfokát is valamilyen mérőszámmal jellemezzük. A webhelyek jellemzésére és összehasonlítására P. Ingwersen egy új mérőszámot javasolt: ez lenne a világhálós hatástényező (*Web Impact Factor = WIF*). Meghatározása közelítően a következő: az egy adott webhelyre utaló hivatkozások számát elosztjuk az adott webhely weboldalainak számával [2].

Alastair G. Smith megvizsgálta és egybevetette a könyvtártudományi elektronikus szakfolyóiratok idézettségét és hatástényezőit, s útmutatást, konkrét segítséget kíván nyújtani az online folyóiratok szerzőinek és szerkesztőinek abban, hogyan tegyék hatékonyabbá a szakmai közösséggel való kommunikációjukat.

Az elektronikus folyóiratok két fajtáját különböztethetjük meg:

- azokat, amelyek nyomtatott és elektronikus formában egyaránt megjelennek;
- azokat, amelyek kizárólag csak elektronikus formában érhetők el, és bárki által olvashatók.

A kutatás során néhány szakfolyóiratra összpontosul a figyelem, s ezek idézettsége és webhivatkozásai szolgálnak alapjául a további fejtegetéseknek.

Az irodalom áttekintése során a szerző megemlíti, hogy a folyóiratok idézettsége és hatástényezője jelentősen emelkedett, amint azok megjelentek a világhálón elektronikus formában is [3]. C. Oppenheim és Smith megállapították, hogy a könyvtár szakos diákok disszertációiban növekvő tendencia figyelhető meg az online források idézetére [4].

Nem egyértelmű, hogy a világhálós utalások mennyiben felelnek meg az idézeteknek a hagyományos folyóiratoknál. Egyes kutatók alig találnak közöttük kapcsolatot, mások 20-25%-ra teszik az azonos jellegű hivatkozások arányát.

Száz véletlenül kiválasztott világhálós utalás gondos vizsgálata kimutatta, hogy a világhálós hivatkozások motivációjának típusai a következők: tulajdonosra való hivatkozás, társadalmi jellegből adódó hivatkozás, általános navigációs jellegű, valamint indokolatlan hivatkozás. Mindenesetre tény, hogy határozottan van kapcsolat a folyóiratok hatástényezője (*Journal Impact Factor*) és a világhálós hatástényező (*Web Impact Factor*) között.

A szerző által követett módszertan a következő volt: az ingyenesen és csakis online módon elérhető könyvtártudományi folyóiratokat elemezte, amelyeknek cikkeit szakértők már véleményezték. Ezután az ISI adatbázisaiban kikeresték az adott elektronikus könyvtártudományi folyóiratok idézettségét, s amely folyóiratokat idéztek, azokat visszakkeresték az AltaVista webhelyén, hogy megállapíthassák a világhálós hatástényezőket. Összesen 10 elektronikus folyóiratra vonatkozóan találtak idézeteket az ISI adatbázisaiban 2004 márciusában, ezek adatait teszi közzé a szerző.

Végeredményben kimutatható, hogy csak nagyon gyenge kapcsolat fedezhető fel az ISI-idézettségek és az ún. külső webutalások között:

- 3 esetben (*D-Lib, Ariadne, First Monday*) több az idézetek száma és a webutalók száma is;
- 1 esetben (*LIBRES*) csekély mind az idézetek száma, mind a webutalók száma is;
- 4 esetben (*Information Research, JoDI, JEP, JILT*) kis ISI-idézettség mellett jelentős a webutalások száma;
- 2 esetben (*Cybermetrics, PACS-R*) sok az ISI-idézet, viszont kevés a webutaló.

Ugyanakkor a világhálós hatástényező értéke 0,94 és 15,21 között változik, ami arra utal, hogy az AltaVista valóban tökéletesen eszköz egy webhely weboldalainak megállapítására, s a weboldalak száma is gyenge mérőszám az információtartalom mérésére.

Az elvégzett kutatás részleteibe nem érdemes belemenni, inkább néhány kérdést teszünk fel, és fenntartásainkat hangoztatjuk:

1. Nem csak az AltaVista keresőjének vannak Boole-algebrás lehetőségei, amire a szerző hivatkozik e keresőmotor kiválasztásának indoklásául. Elképzelhető, hogy más keresőmotorokat használva kissé módosulnának az eredmények (bár aligha számottevően).
2. Mi számít egy webhelyen weboldalnak, aminek számával a hivatkozások számát elosztjuk a világhálós hatástényező kiszámításakor? Egy-egy weboldal számos részből (*frame*) tevődhet össze, ezekben lehetnek animációk, futó szövegek, egyes részképernyőkben különböző fájlok jelenhetnek meg a legkülönbözőbb hosszúságban, amit a képernyő mozgató sávján kell elmozgatnia az olvasónak stb.
3. A 10 különböző könyvtártudományi folyóirat a maga 68 tételes ISI-adatbázisban található idézettségével és 1506 külső webutalásával csak arra jó, hogy bemutassunk egy elemzési eljárás-

rást, de súlyos következtetéseket ekkora adat-tömegeből merészség lenne levonni.

Úgy gondoljuk, hogy az első megközelítésben rokonszenves ötlet, a folyóiratokéhoz hasonló *Web Impact Factor* kidolgozása még nem érett meg annyira, hogy széleskörűen alkalmazni lehessen a weboldalak összehasonlítására, értékelésére. Arról már nem is beszélve, hogy a kutatók és a kutatási intézmények minősítésében ezek a mutatók aligha fognak valaha is szerepet játszani.

Irodalom

- [1] Országgyűlési beszámoló a magyar tudomány helyzetéről 2001–2002. = *Magyar Tudomány*, 11. sz. 2003.
- [2] INGWERSEN, P.: *Web Impact Factors*. = *Journal of Documentation*, 54. köt. 2. sz. 1998. p. 236–243.

- [3] SHIN, E.-L.: Do Impact Factor change with a change of medium? A comparison of Impact Factors when publication is by paper and through parallel publishing. = *Journal of Information Science*, 29. köt. 6. sz. 2003. p. 527–533.
- [4] OPPENHEIM, C.–SMITH, R.: Student citation practices in an information science department. = *Education for Information*, 19. köt. 4. sz. 2001. p. 299–323.

/SMITH, Alastair G.: Citations and links as a measure of effectiveness of online LIS journals. [IFLA paper] Code number: 049-E, World Library and Information Congress: 70th IFLA General Conference and Council, 22–27 August 2004, Buenos Aires, 149. *Library and Information Science Journals*. 14 p. <http://www.ifla.org/IV/ifla70/prog04.html>

(Füredi Mihály)

Könyvtár- és információtudományi folyóiratok – új irányok Lettorszáiban

Kevés szakcikk szól arról, hogyan olvassák, illetve használják a könyvtárosok a könyvtár- és információtudományi (LIS = Library and Information Science) folyóiratokat. Azok a cikkek, amelyek a könyvtár- és információtudományi folyóiratok használatát írják le, azt bizonyítják, hogy nagyon olvassák e folyóiratokat, de kutatásban való felhasználásuk kérdéses, s valószínűsítik, hogy a szakirodalom nem igazán elégti ki a könyvtárosok érdeklődését. Mások véleménye szerint a fejlődéssel csak úgy lehet lépést tartani, ha az e-forrásokat használják a hagyományos szakirodalom helyett, bár e források némelyike a hagyományos irodalom e-változata. A legfrissebb kutatásokról túlnyomórészt angolul számolnak be. De mi a helyzet a könyvtár- és információtudományi folyóiratokkal a kis országokban, ahol a lakosokon kívül csak az emigránsok értik a nemzeti nyelvet?

Miért jelennek meg szakfolyóiratok a kis nyelveken?

Az angollal vagy a némettel összevetve, lettül csak néhányan olvasnak. (A lett nyelv behelyettesíthető az észti, litván, bolgár, cseh, szlovák vagy akár-mely skandináv nyelvvel.) A könyvtár- és információtudományi folyóiratoknak az alig ismert helyi

nyelveken való megjelentetése azonban identitást ad a szakmának, és elősegíti a kutatás-fejlesztés, valamint a legjobb gyakorlat megismerését. Azzal, hogy a szakma kifejleszti a maga szakszótárát, birtokba veszi a területet. Ezért is támogatta a szakirodalom hozzáférést lett nyelven a Lett Könyvtáros Egyesület 8. konferenciája (2005. február), és a Lettországi Egyetem Könyvtár- és Információtudományi Kara is.

Könyvtár- és információtudományi folyóiratok Lettorszáiban

Észtországgal és Litvániával összehasonlítva több és változatosabb könyvtár- és információtudományi folyóirat jelenik meg Lettorszáiban (1. táblázat).

Az első lettországi könyvtár- és információtudományi folyóirat alcíme „Folyóirat könyvtárosoknak és a könyvet kedvelőknek” volt. Ez világosan kifejezte azt a szándékot, hogy az olvasók, kiadók és könyvkereskedők számára készül. A témák gyakorlati és információs jellegűek voltak, mivel abban az időben (1937–1940) még nem létezett könyvtári és információtudományi oktatás. Mint a Lett Könyvtáros Egyesület folyóirata, rendszeresen hirt